

Rudolf Steiner

HISTORICKÝ VÝZNAM PŘÍRODOVĚDECKÉHO ZPŮSOBU MYŠLENÍ JAKO SYMPTOM

Dříve než přejdu k jiným věcem, musím ještě promluvit o jistých obsáhlejších myšlenkách, které vyplývají z toho, co jsme o novodobém lidském dějinném vývoji řekli. Pokusili jsme se podívat se na tento novodobý lidský dějinný vývoj z hlediska symptomatologie. To znamená, že jsme podnikli rozhodný pokus nepokládat to, co se obvykle označuje jako historické skutečnosti, za to, co je v dějinné skutečnosti podstatné, ale dívat se na tyto historické skutečnosti tak, že představují obrazné projevy toho, co vlastně spočívá za nimi jako pravá skutečnost. Tato pravá skutečnost je tím alespoň na poli dějinného vývoje lidstva vyzvednuta z toho, co může být vnímáno pouze zevně ve smyslovém světě. Neboť to, co může být pouze zevně vnímáno ve smyslovém světě, to jsou právě tzv. historické skutečnosti. A neuznáváme-li tyto tzv. historické skutečnosti za pravou skutečnost, nýbrž hledáme-li v nich jako v symptomech pravé skutečnosti projevy něčeho, co stojí za nimi, pak dojdeme zcela samozřejmě k nadsmyslovému prvku.

Není snad v celku tak lehké, právě při pozorování dějin mluvit o nadsmyslovém světě v jeho pravém charakteru, protože se někteří domnívají, že když najdou v dějinách nějaké myšlenky nebo ideje, nebo prostě když zaznamenávají dějinné události, mají již něco nadsmyslového. Musíme si zcela ujasnit, že k nadsmyslovému světu nemůžeme vůbec počítat to (co, ať již pro naše smysly, náš rozum, nebo pro naše citění), co před nás předstupuje ve smyslovém světě. Proto musí všechno, co se nám vlastně v obvyčejném smyslu vypráví jako dějiny, náležet k smyslovým věcem. Je přirozené, že když takto dějinně pěstujeme symptomatologii, nebudeme smět hodnotit všechny symptomy hned stejně, nýbrž poznáme z pozorování samého, že jeden symptom je zcela zvlášť důležitý, abychom pronikli ke skutečnosti, jež se nachází za událostmi, a že jiné symptomy jsou třeba zcela bezvýznamné, chceme-li nastoupit cestu do pravé nadsmyslové skutečnosti.

Nuže, milí přátelé, chtěl bych nyní, když jsem vám vypočetl větší počet více nebo méně důležitých symptomů z onoho období, které uplynulo od nástupu lidstva do kultury duše vědomé, chtěl bych se nyní pokusit charakterizovat vám postupně něco z nadsmyslového světa (co se za tím nachází). Některé věci jsme již charakterizovali. Neboť přirozeně, podstatný

základní rys, který pulsuje v nadmyslovém světě, je vstup lidstva do kultury samotné duše vědomé, to znamená osvojení si orgánů pro vývoj duše vědomé. To je to podstatné. Ale poznali jsme již nedávno, že jaksi druhým pólem, doplňkem k tomuto vnitřnímu vydobytí si duše vědomé, musí být náklonnost ke určitému zjevení z duchovně-nadmyslového světa. Lidstvo musí proniknout smýšlení, že se nemůže dostávat dál, aniž by šlo vstříc novému zjevení nadmyslového světa...

Nejprve musíme vidět tyto dva póly vývoje lidstva. Vystoupily již k jistému stupni ve staletích od roku 1413, kdy lidstvo vstoupilo do věku duše vědomé. Budou se muset vyvíjet dále jako dva mohutné impulsy, budou přijímat v různých epochách až do 3 tisíciletí nejrůznější formy, budou lidem přinášet nejrozmanitější osudy. To všechno se bude postupně jednotlivým lidem odhalovat. Ale právě pohledem na oba tyto impulsy jsme pak poučování o tom, jak se od 15. století odehrály podstatné věci. A můžeme říci: Již dnes jsme s to upozornit na to, jaké podstatné věci se odehrály. Pohleďte, např. v 18. století, také na počátku 19. století, nebylo by ještě možné poukazovat striktně na základě vnějších zjevů na působení obou jmenovaných impulsů (nepůsobily ještě dostatečně dlouho, aby se mohly ukázat v dostatečné intenzitě). Nyní se již staly dostatečně intenzivními ve svém působení, aby se již mohly ukázat i ve vnějších jevech.

Nuže, jednu podstatnou skutečnost, která dnes již výrazně vystupuje, chceme i dnes postavit před duši. Je možno říci: Jestliže dřívější zjevy činily viditelným to, co mám nyní na mysli, jen pro více nebo méně zasvěcené, - má ruská revoluce ve své poslední fázi, zejména od října 1917 až do takzvaných mírových jednání v Brestu Litevském, nesmírně zajímavý vývoj pro toho, kdo se nyní skutečně vážně chce poučit z dějinných symptomů (neboť i tento vývoj je samozřejmě jen dějinným symptomem), - má pro něj nesmírně veliký význam. Tento vývoj je totiž přehledný, protože probíhá jen v době několika měsíců. Pohleďte, všechno to, co se tu stalo, vyplynulo nakonec z impulsů, o nichž jsme jako o hlubších impulsech novodobého vývoje mluvili. Je možno říci: Jde tu právě u této revoluce o nové ideje. Neboť jen o nové ideje může se dnes jednat tam, kde mluvíme o skutečném vývoji lidstva. Všechno ostatní podléhá (jak ještě uslyšíme později a jak jsme nedávno již naznačili) do jisté míry symptomům smrti. Jde o uvedení v činnost nových idejí. Tyto nové ideje postupně musí mít možnost uplatnění, musí vtéci... slyšeli jste to jistě z různých vývodů, které jsem právě o tomto tématu během dnes již desetiletí učinil - tyto nové ideje musejí mít možnost dostat se do celých širokých vrstev obyvatelstva východoevropského rolnictva. Samozřejmě tu máme co činit s prvkem, který je v podstatě

duševně pasivní, avšak s prvkem, který je způsobilý k přijetí právě toho nejmodernějšího. A to prostě z toho důvodu, že, jak víte, spočívá v tomto národním prvku zárodek pro vývoj „duchovního já“. Zatímco ostatní obyvatelstvo Země nosí v sobě v podstatě impuls k vývoji duše vědomé, nosí v sobě široké vrstvy ruského obyvatelstva navíc zárodek pro vývoj „duchovního já“ v 6. poatlantském kulturním období. To samozřejmě podmiňuje zcela zvláštní poměry. Ale pro to, co chceme nyní pozorovat, není to nic více, nežli právě signifikantní.

Nuže, není-liž pravda, idea, která je více nebo méně správná - nebo více nebo méně nesprávná, nebo zcela nesprávná - ale jako moderní idea, jako idea něčeho, co tu ještě nebylo, měla vtéci do široké masy obyvatelstva, mohla přijít jen od těch, kteří mají příležitost ideje v životě přijímat od vedoucích tříd.

Když byl carismus svržen, viděli jsme nejprve vystupovat vzhůru prvek, který v podstatě souvisí s úplně neplodnou třídou, s velkoburžoazií. To mohla být jen epizoda. Bylo samozřejmé, že to mohlo být jen epizodou. O té nepotřebujeme vlastně v podstatě skutečně mluvit, neboť to, co z této třídy vychází, nemá samozřejmě, abych tak řekl, žádné ideje, nemůže je mít, jako třída samozřejmě. Mluví-li o těchto věcech, nemluví rozhodně, milí přátelé,

o jednotlivých lidských osobnostech nebo individuích.

Ony živly, stojící nalevo, které se pozvedly z měšťácké třídy, byly zpočátku více nebo méně smíšené s elementy pracujících. Bylo to vedoucí obyvatelstvo tak zvaných sociálních revolucionářů, k nimž se postupně přidali

1 menševici. Jsou to pro Rusko oni lidé, kteří by v podstatě - čistě zevně podle jejich počtu - mohli velmi snadno hrát vedoucí úlohu během dalšího vývoje ruské revoluce. Víte, že se tak nestalo. K vedení se dostaly radikální, na levici stojící živly. A když se dostaly k vedení, tu byli sociální revolucionáři, menševici a jejich stejně smýšlejí soudruzi na Západě - samozřejmě přesvědčení o tom, že celá ta nádhera potrvá jen 8 dní, pak že se všechno zhroutí. Nu, trvá to již nyní déle nežli 8 dní, a můžete být zcela jisti, milí přátelé: Jestliže někteří proroci jsou špatnými proroky... jsou ti lidé, kteří předpovídají dnes historické pochody na základě starých světových názorů jistých středních tříd, zcela jistě proroky nejhoršími!

Nuže, na jakém základě to spočívá?

Kdybych to chtěl vyjádřit fyzikálně, řekl bych: Tento problém ruské revoluce z října, v dalších měsících a až do dneška, není problémem tlaku, fyzikálně řečeno, nýbrž problémem sání. A důležité je, že lze skutečně zjistit

na základě historických problémů, že tu nejde o problém tlaku, nýbrž o problém sání. Co máme na mysli problémem sání?

Nuže, jistě víte, že když zde máme nádržku vývěvy (přednášející kreslí), a když jsme vysáli vzduch a zde v nádržce vytvořili vzduchoprázdný prostor a pak otevřeme zátku, žene se dovnitř vzduch. Žene se dovnitř nikoli proto, že by vzduch sám sebou chtěl dovnitř, ale proto, že tu je vytvořen vzduchoprázdný prostor. Do tohoto vzduchoprázdného prostoru proudí vzduch. Proudí se sykotem tam, kde je vzduchoprázdno.

Pohledte, tak tomu bylo i pokud jde o ony živly, které stály jaksi uprostřed mezi selským stavem (rolnictvem) a sociálními revolucionáři, menševiky a těmi, kteří stáli ještě dále na levici, s radikálními živly, bolševiky.

Co se tu vlastně stalo?

Nuže, co se stalo, bylo to, že sociálně-revoluční menševici byli absolutně bez idejí. Byli v převážné většině, ale byli absolutně bez idejí. Neměli vůbec co říci, co se má stát s lidstvem v budoucnosti. Měli sice v hlavě nějaké etické a jiné sentimentality. Ale etickými sentimentalitami, jak jsem vám již častěji vykládal, nelze najít skutečné impulsy, které by byly s to vést lidstvo dále.

Tak vznikl vzduchoprázdný prostor, to znamená ideově prázdný prostor, a tu se tam vešlo to, co stojí dále na levici jako radikální směr, samozřejmě. Nesmíme se domnívat, že by bylo bývalo jaksi již předurčeno nejradikálnějším socialistickým živlům v Rusku (ty mají s Ruskem samým málo co do činění), vlivem jejich vlastní podstaty, nějak zvláště tu zakotvit. Nebyly by to dokázaly, kdyby sociální revolucionáři a ostatní jejich spojenci (existují nejrůznější skupiny) měli nějaké ideje, aby se mohli stát vedoucími.

Samozřejmě, milí přátelé, můžete se tázat: Jaké ideje by měli vlastně mít? A zde může najít plodnou odpověď dnes jedině ten, kdo se již nezalekne a nestane se zbabělým, když se mu řekne: Pro tyto vrstvy není žádných jiných plodných idejí, nežli těch, které přicházejí z výsledků duchovně-vědec- kého bádání. Není žádná jiná pomoc.

Ale co je nakonec podstatné... jistě, lidé se stali více nebo méně radikálními a budou dnes popírat, že vzešli ze starého měšťáctví, alespoň mnozí, ale jsou jimi přece. Podstatné je to, že ona vrstva obyvatelstva, z níž tito lidé, kteří učinili prostor vzduchoprázdným, tj. ideově prázdným, až do nynějška, ve věku vývoje duše vědomé, nebyli absolutně způsobilí být přivedeni k tomu, aby měli nějaké ideje.

Tomu tak přirozeně není pouze v Rusku, neboť tato ruská revoluce v poslední, prozatím poslední fázi, může právě tomu, kdo chce věc studovat,

se zcela zvláštní zřetelností ukázat: Vidíte den za dnem, jak tito lidé, kteří činí prostor vzduchoprázdným, jsou zatlačováni nazpět, a jak ti druzí se tam hrnou, tj. posazují se na jejich místa. Ale tento zjev je rozšířen po celém světě. Je dnes rozhodně rozšířen po celém světě. Neboť podstatné je to, že ona vrstva obyvatelstva, která dnes stojí jaksi mezi levicí a pravicí, se již po dlouhou dobu chovala odmítavě, když šlo o to, aby se nějak usilovalo o plodný světový názor. Plodným světovým názorem nemůže v našem věku vývoje duše vědomé být žádný jiný - nežli takový, který dává také impulsy pro soužití lidí.

Ano, milí přátelé, to bylo to, co od samého začátku pulsovalo naším duchovně-vědeckým hnutím, které nemělo být jen nějakým sektářským hnutím, nýbrž bylo usilováno, aby skutečně počítalo ve všech směrech s impulsy naší doby, se vším tím, co je v naší době pro lidstvo důležité a podstatné. O to bylo usilováno čím dále, tím více. To je ovšem něco, co lze dnes nejobtížněji přivést lidem k pochopení z toho prostého důvodu, že stále, znovu a znovu proráží smýšlení (samozřejmě ne u všech, ale u mnoha lidí proráží smýšlení), že i v tom, co nazývají anthroposofii, nechtějí přece jen mít nic jiného, nežli jakési trošičku lepší nedělní odpolední kázání pro to, co člověk potřebuje pro své soukromé, osobní, vnitřní povznesení, co však drží pěkně odděleno od všech vážných záležitostí, které se projednávají v parlamentě, ve spolkové radě, nebo v tom či onom spolku, nebo i jen u pivního stolu. Že skutečně veškerý život musí být proniknut idejemi, které mohou být přineseny jen z duchovní vědy, to je to, co právě musí být nahlédnuto.

Proti nezájmu této vrstvy obyvatelstva stál živý zájem a stojí ještě dnes živý zájem proletariátu. Vlivem dějinného vývoje novější doby nemá proletariát přirozeně možnost proniknout za hranici toho, co je pouze smyslové. Proto zná jen čistě smyslové impulsy a chce tedy do vývoje lidstva zavést zase jen smyslové impulsy. Avšak, milí přátelé, to, co měšťácké obyvatelstvo, smí- me-li tak říci, nazývá zhusta světovým názorem, to jsou většinou jen slova, fráze. Většinou tomu tak je, protože vlastně nejsou vypěstovány z bezprostředního života současné doby, nýbrž jsou vyneseny, přineseny z tradice starších dob. Zatím co měšťácké obyvatelstvo žije ve frázi... proletariát, protože stojí ve skutečně novém hospodářském impulsu, žije v realitě, ale jen v realitě čistě smyslové povahy.

Nuže, zde máme jeden významný stěžejní bod. Pohleďte, život lidstva se již během mála staletí zcela podstatně změnil. Během několika málo století jsme uvnitř tohoto věku duše vědomé vstoupili do věku strojů. Měšťácké obyvatelstvo a to, co je nad ním, bylo ve svých životních

poměrech málo dotčeno tímto nástupem věku strojů. Neboť to, co měšťácké obyvatelstvo v poslední době přijalo jak obzvláště veliké nové impulsy, to se nachází vlastně již před vlastním věkem strojů... Rozšíření kávy pro kávové dýchánky, to je již před věkem strojů, - a to, co měšťácké obyvatelstvo přineslo jako bankovní zvyklosti a podobné věci, to je novodobým impulsům přiměřené tak málo, jak jen je vůbec myslitelné. Není to vlastně nic jiného, nežli zkomplikování těch nejpradávnějších zvyklostí, které existovaly v obchodním životě.

Naproti tomu ona kasta nebo třída lidí, která je skutečně bezprostředně uchopena novodobým impulsem zevně ve smyslovém životě, která je do jisté míry sama novodobými impulsy teprve vytvořena, to je novodobý proletariát. Od vynálezu spřádacího stroje a mechanického tkalcovského stavu v 18. století je celé národohospodářství lidstva přeměněno, a v podstatě teprve vlivem těchto impulsů mechanického tkalcovského stavu a spřádacího stroje vznikl moderní proletariát. On je tedy výtvozem nové doby, a to je to podstatné. Měšťák není výtvozem nové doby, ale proletář je výtvozem nové doby. Neboť to, co tu bylo dříve, co mohlo být srovnáváno s proletariátem nové doby, to nebyl proletariát, to byl nějaký článek starého patriarchálního řádu. A ten je od základu odlišný od toho, co je řádem ve věku strojů. Ale tím byl také proletář právě postaven do toho, co je zcela vytrženo ze živé přírody: do čistě mechanického prvku. Byl postaven zcela na smyslové konání, ale žít po nějakém světovém názoru, a pokoušel se konstruovat celý svět tak, jak bylo konstruováno to, v čem vězel svým tělem a svou duší. Neboť lidé vidí konečně ve světové stavbě nejprve to, v čem sami stojí. Není-liž pravda, teolog a voják, ti patří dohromady, jak jsem vám nedávno naznačil (Viz: „Dějinný život lidstva“, sv. 1.). Teolog a voják, ti vidí v mnohém ohledu stavbu světa jako boj dobrých a zlých mocností atd., aniž by se věcmi dále zabývali. Právnik a úředník patří opět dohromady - a motory sil spatřují ve stavbě světa realizací abstraktních idejí. A není divu, že moderní proletář vidí ve světové stavbě velký stroj, do něhož je sám postaven. A tak chce i sociální řád utvářet jako veliký stroj.

Ale existoval přece jen ohromný rozdíl (a existuje ještě dnes) např. mezi moderním proletářem a moderním měšťákem, moderním buržoazním životem. O upadajícím (*úpadkovém*) stavu není třeba mluvit. Je přece jen značný rozdíl v tom, že moderní buržoazní nemá právě vůbec žádný zájem o nějaké do hloubky jdoucí otázky světového názoru, zatím co proletář má o ně žhavý zájem. Není-liž pravda, moderní buržoazní diskutuje o všem v četných schůzích, diskutuje ponejvíce slovy. Proletář diskutuje o tom, v čem sám živě stojí, o tom, co strojová kultura dennodenně vyrábí. Člověk má

ihned, jakmile dnes přijde z měšťácké schůze do proletářské, následující pocit: V měšťácké schůzi se diskutuje, jak by bylo krásné, kdyby lidé zachovávali mír, kdyby byli např. všichni pacifisty, nebo jak krásné by bylo něco jiného. Ale to všechno je ponejvíce dialektika slov, prošpikovaná ovšem trochou sentimentality, ale neuchopená impulsem, aby se skutečně nahlédlo do světové stavby na to, co chceme z tajemství světové stavby realizovat.

Jdete-li pak do proletářského shromáždění, upozorujete, že lidé mluví o skutečnostech, i když to jsou skutečnosti fyzického světa, znají dějiny, to znamená svoje dějiny. Znají přesně dějiny, mohli by je vypočítávat na prstech, od vynálezu mechanického tkalcovského stavu a spřádacího stroje. Každému se vtlouká, co se tu vyvinulo, jak se proletariát stal tím, čím je dnes. Jak se to stalo, to ví dnes jako na drátku každý, kdo jen trochu není zabedněný, nýbrž se účastní (a těch je jen málo) života. A opravdu je jen málo těch, kteří jsou vlastně jaksi zabednění právě v této třídě obyvatelstva.

Bylo by možno vypočítat mnoho, mnoho charakteristických momentů pro zabedněnost vůči otázkám světového názoru u dnešního obyvatelstva střední vrstvy. Stačí si jen vzpomenout na to, jak se lidé chovají, když někdy nějaký básník (ten, kdo není básníkem, nesmí si to vůbec dovolit, neboť by byl nazván fantastou nebo něčím podobným) přijde, dejme tomu, na jeviště (nebo někam jinam) a uvádí postavy z nadsmyslového světa. Tu si to lidé nechají jakžtakž líbit, protože tomu nepotřebují věřit, protože je neovívá žádný dech skutečnosti, protože si mohou říci: To je pouhé básnění! Tak se to asi vyvinulo během věku duše vědomé. Tak se vyvinula, abych tak řekl, pozorováno prostorově, třída lidí, třída, která, jestliže si to neuvědomí, jde vstříc nebezpečí, postupně stále více a více zabředává úplně do frází. Ale je možno tutéž věc pozorovat také časově. Již opakovaně jsem z nejrůznějších hledisek poukázal na určité důležité časové body.

Od tohoto období věku duše vědomé, které začalo přibližně roku 1413, uplynula ve čtyřicátých letech 19. století asi kolem roku 1840 nebo 1845 první pětina. Tato čtyřicátá léta, to byl důležitý časový bod! Neboť v tomto časovém bodě byla jaksi prozřetelností mocností, jež dávají impulsy do světového vývoje, určena významná krize. Zevně, ve vnějším světě se tato krize projevila v podstatě tím, že tak zvané liberální ideje nové doby rozkvetly právě v těchto letech. Ve čtyřicátých letech se zdálo, jako kdyby i do vnějšího politického světa civilizovaného lidstva mohl impuls věku duše vědomé vtrhnout ve formě politických názorů. V těchto čtyřicátých letech spadaly časově dohromady dvě věci. Proletariát nebyl ještě zcela odpoután od své historické základny, neexistoval ještě s plným sebevědomím.

Proletariát byl teprve v šedesátých letech 19. století zralý k tomu, aby vědomě vstoupil do dějinného vývoje. Co bylo před tím, není v moderním smyslu slova proletářským vědomím. Sociální otázka tu byla přirozeně dříve. Ale lidé střední vrstvy ani nezpozorovali to, že tady existuje sociální otázka. Jeden rakouský ministr, který dosáhl veliké proslulosti, pronesl známý výrok ještě na konci šedesátých let: „Sociální otázka přestává u Podmokel.“ Podmokly, jak snad víte, leží na hranici mezi Saskem a Čechami. To je slavný výrok měšťáckého ministra!

Nuže, ještě ve čtyřicátých letech tu tedy proletářské vědomí neexistovalo. Nositelem politické civilizace tehdejší doby bylo v podstatě měšťáctvo, v podstatě střední vrstva, o níž jsem právě mluvil. Zvláštností oněch idejí, které se tehdy ve čtyřicátých letech mohly stát politickými, byla jejich zcela intenzivní abstraktnost. Vy všichni víte (alespoň tak do jisté míry doufám), jaké všechny ideje (jsou nazývány revolučními, ale byly skutečně jen liberální) tehdy ve čtyřicátých letech do lidstva vproudily, a v roce 1848 se vybily. Znáte to a jistě také víte, že nositelem těchto idejí bylo měšťanstvo, které jsem vám právě charakterizoval. Ale všechny tyto ideje, které tehdy žily, které chtěly takto vniknout do dějinného vývoje lidstva, byly beze zbytku intenzivně abstraktními idejemi. Byly to ty nejabstraktnější ideje, mnohdy pouhé slovní slupky! Ale to vůbec nevadilo, neboť ve věku duše vědomé se muselo projít abstraktností. Bylo nutno pojmout jednou vedoucí ideje lidstva v této abstraktnosti.

Nuže, milí přátelé, jednotlivý člověk se nenaučí zajede den psát, nenaučí se zajeden den číst, - to víte, že ano, podle sebe a jiných. Lidstvo potřebuje také jistý čas, má-li v něčem prodělat nějaký vývoj, potřebuje vždy určitou dobu. Lidstvu byl (budeme se těmito věcmi zabývat ještě přesněji) ponechán čas až do konce sedmdesátých let. Vezmete-li rok 1845 a připočítáte 33 roky, dostanete 1878. Dosáhnete přibližně onoho roku, dokdy byl lidstvu ponechán čas vpravit se do reality idejí čtyřicátých let.

To je v historickém vývoji novodobého lidstva něčím mimořádně důležitým, že jsme s to přihlédnout k těmto desetiletím mezi čtyřicátými a sedmdesátými lety. Neboť o těchto desetiletích musí mít dnešní člověk úplně jasno. Musí mít jasno o tom, že v těchto desetiletích, ve čtyřicátých letech, začalo do vývoje lidstva vtékat v abstraktní formě to, co nazýváme liberální ideje, a že byl lidstvu až do konce sedmdesátých let ponechán čas na to, aby tyto ideje pochopilo, připojilo je ke skutečnosti.

Nositelem těchto idejí byla buržoazie. Ale ta propásla čas na ono připojení, milí přátelé. Nad vývojem tohoto 19. století spočívá něco nesmírně tragického. Pro toho, kdo ve čtyřicátých letech a ještě na počátku

padesátých let slyšel mnohého vynikajícího člověka (byli takoví po celém civilizovaném světě), člověka z měšťáckého stavu mluvit o tom, co by mělo být lidstvu přineseno ve všech odvětvích... bylo slyšet hovořit o jakémsi nadcházejícím jaru národů! Ale na základě vlastností, které jsem vám pro střední vrstvu charakterizoval, bylo promeškáno připojení se na nutný chod dějin. Když se chýlila ke konci sedmdesátá léta, nedospěl dosud měšťácký stav k pochopení liberálních idejí. Tato třída dobu od čtyřicátých do sedmdesátých let zaspala. A následek toho je něco, na co je již třeba pohlédnout! Neboť věci se musí pohybovat ve vzdouvajících se a klesajících vlnách, a zdárný (*příznivý*) vývoj lidstva směrem do budoucnosti může nastat jen tehdy, jestliže se bez obalu přihlédne k tomu, co se v nedávné minulosti odehrálo. Můžeme, milí přátelé, v období duše vědomé procitnout jen tehdy, když víme, že jsme předtím spali! Jestliže nevíme, kdy a jak dlouho jsme spali, pak právě neprocitneme, ale budeme spát dál.

Když se objevil archanděl Michael jako duch času na konci sedmdesátých let a měšťáctvo nepochopilo impuls liberálních idejí v politické oblasti, ukázalo se, že ony mocnosti, které jsem také charakterizoval a které se v tomto období do lidstva vmísily, rozprostřely nejprve nad těmito idejemi temnotu. A to můžete opětně velmi zřetelně studovat, jestliže jen skutečně chcete! Jak jinak si lidé představovali utváření politického života ve čtyřicátých letech, než jak to nastalo koncem 19. století po celém civilizovaném světě! Neexistuje žádný větší protiklad nežli sice abstraktní, ale ve své abstraktnosti světlé ideje z let 1840-48, a to, co bylo v 19. století v nejrůznějších oblastech Země až do našich dnů nazýváno vysokými ideály lidstva. Až se všechno (týkající se oněch vysokých ideálů lidstva) zřítilo do katastrofy.

Ale to je to, co je nutno jako časový doplněk připojit k prostorovému: že od čtyřicátých let až do konce let sedmdesátých, v období pro měšťácké obyvatelstvo nejproduktivnějším a nejplodnějším, vládl jakýsi stav spánku. Potom již bylo do jisté míry pozdě. Neboť potom již nebylo možné ničeho dosáhnout onou cestou, na které by to bylo v uvedeném období dosažitelné. Potom lze něčeho dosáhnout již jen úplným procitnutím v duchovně-vědec- kém prožívání. Taková je historická souvislost věcí v novějších dějinách. (*Viz.: Rudolf Steiner „Pád duchů temnoty“. Sv. II. „Duchovní bytosti a jejich působení“. Fil.-anthr. nakl.*)

Pohledte, v tomto období, od čtyřicátých až do sedmdesátých let, byly tyto ideje, i když abstraktní, utvářeny zcela určitým způsobem tak, že směřovaly k aktivnímu uplatnění se jednoho člověka vedle druhého. A kdyby se (budiž to předpokládáno jako hypotéza) to, co spočívalo v těchto

idejích, uskutečnilo, pak bychom již viděli, že by tu byl počátek (byl by to také sice jen počátek, ale byl by tím učiněn právě počátek) k této tolerantní, aktivně tolerantní možnosti uplatnění jednoho člověka vedle druhého, což dnešní době, obzvláště pokud jde o ideje a pocity, zcela, naprosto chybí! A tak právě v sociálním životě si lidstvo musí osvojit z duchovna mnohem hlouběji sahající, mnohem intenzivnější ideu. Chtěl bych před vás nejprve, abych tak řekl, čistě zevně historicky postavit tuto ideu se zaměřením na historii budoucí, abych vám ji pak dále zdůvodnil.

To, co lidstvu jedině může směrem do budoucnosti přinést spásu (mám na mysli lidstvu, tedy sociálnímu soužití), to musí být poctivý zájem jednoho člověka o druhého. To, co je obzvláště charakteristické pro období duše vědomé, je oddělování se jednoho člověka od druhého. To podmiňuje individualita, to podmiňuje osobnost, že se i vnitřně odděluje jeden člověk od druhého. Ale toto oddělování se musí mít protipól, a tento protipól musí spočívat ve vypěstování živého zájmu jednoho člověka o druhého.

Toto, co mám nyní na mysli, že by se měl připojit živý zájem jednoho člověka o druhého, toho je zapotřebí chopit se stále vědoměji a vědoměji. Všechny vlastní zájem jednoho člověka o druhého musí být stále více vyzvedáván do vědomí. Mezi, abych tak řekl, nejzákladnějšími impulsy, které jsou uvedeny v mé knize „O poznávání vyšších světů“, najdete impuls, který, když se stane pro sociální život praktickým, směřuje právě ke zvýšení zájmu o člověka. Přece všude najdete odkaz na tzv. pozitivitu, na vývoj pozitivního smýšlení. Většina lidí přítomné doby se bude muset ve své duši zcela obrátit na svých cestách, jestliže bude chtít rozvíjet tuto pozitivitu, neboť většina lidí přítomné doby nemá ani ponětí o této pozitivě. Jejich poměr od člověka k člověku je takový, že když na druhém člověku něco zpozorují, co se jim nehodí (nechci ani říkat: co pozorují hlouběji, nýbrž co se jim, pozorováno povrchně, pozorováno zcela zevně, nehodí), tak začnou odsuzovat, aniž by však vyvinuli o věc zájem. Odsuzovat - to je v nejvyšším stupni asociální. Možná, že to zní paradoxně, ale přece pro budoucí vývoj lidstva není správné, přistupovat k druhému člověku s bezprostřední sympatií a antipatií. Naproti tomu stane se nejkrásnější, nejvýznamnější sociální vlastností pro vývoj v budoucnosti, jestliže bude vyvíjen právě přírodovědecký, objektivní zájem o chyby jiných lidí, jestliže budou chyby druhých lidí člověka mnohem více zajímat, nežli aby se je pokoušel jen kritizovat. Neboť postupně, v těchto posledních třech epochách, které ještě budou následovat, v páté, šesté a sedmé kulturní epoše, bude se člověk muset zcela zvláště čím dále, tím více láskyplně zabývat chybami druhého člověka.

V řecké době stálo nad slavným Apollónovým chrámem: „Poznej sebe sama“. Toto poznání bylo tehdy v nej významnějším smyslu ještě dosažitelné tím, že se člověk ponořil do vlastní duše. Avšak zahloubávání se do vlastní duše se stává čím dále, tím více nemožné. Člověk se dnes sotva ještě nějak významně poznává vlivem zahloubávání se do vlastní duše. Protože se lidé noří jen do sebe samých, proto se v podstatě tak málo znají, a protože tak málo pohlížejí na druhé lidi, zejména na to, co nazývají chybami druhých lidí.

Jedna přírodovědecká skutečnost nás může upozornit (řekl bych, průkazně upozornit), že věc se má skutečně tak. Pohledte, milí přátelé, přírodní badatel dělá dnes dvojí (možná, že jsem se o tom již zmínil, ale je to mimořádně důležité), jestliže se chce dostat k tajemstvím lidské, zvířecí nebo rostlinné přirozenosti. První je, že experimentuje - tak, jako experimentuje v anorganické, neživé přírodě, experimentuje též v organické přírodě. A experimentem se člověk vzdaluje od živé přírody. Ten, kdo s pravým smyslem pro poznání je s to sledovat, co dává experiment světu, ví, že dává jedině smrt. Experiment dává jen smrt, a to, co dnešní věda může člověku z experimentálního umění poskytnout, i když jde o tak jemné experimentální umění, jaké např. vyvíjí Oskar Hertwig, je jen smrt věci. Nemůžete experimentováním vysvětlit početí a zrození nějaké živé bytosti. Experimentováním můžete vysvětlit jen smrt, a tak se experimentálním uměním nic nedovíte o tajemstvích života. To je jedna stránka.

Dnes však existuje něco, co totiž pracuje s velmi nedostatečnými prostředky, co je teprve zcela v začátcích, co však je způsobilé dát veliká vysvětlení o lidské přirozenosti. Je to pozorování patologického (nemocného) člověka. Pozorování člověka, který není v nějakém ohledu (jak se šosácky říká) zcela normální, v nás vyvolává pocit: S tímto člověkem se můžeš sjednotit, do tohoto člověka se můžeš (poznávajíc) pohroužit. Dostaneš se dále, když se do něho pohroužíš. Experimentováním je tedy člověk od skutečnosti odháněn. Pozorováním toho, co je dnes nazýváno patologickým, co Goethe tak krásně nazval „vývojovými anomáliemi“ (*patvary, znetvořeninami*), je právě uváděn do skutečnosti. Člověk se nesmí dát odradit od takového pozorování. Musí si skutečně říci: Právě to tragické může být někdy (aniž bychom to někomu směli přát) nesmírně poučné (*vysvětlující*) pro nejhlubší tajemství života.

Co znamená mozek pro duševní život, to se dozvíme jedině tím, že se stále více a více seznamujeme s nemocnými mozky. To je škola pro zájem o druhého člověka. Řekl bych: Přichází svět se svými hrubými prostředky nemocí, aby upoutal náš zájem o druhého člověka. Ale je to zájem o

druhého člověka vůbec, co může lidstvo v nejbližší době dovést sociálně kupředu, zatímco opak tohoto zájmu, být již předem nadšen pro druhého člověka nebo být od něho odpuzován, strhává lidstvo sociálně nazpět. Avšak všechny tyto věci souvisí s celým tajemstvím období duše vědomé.

V každém takovém období se, abych tak řekl, vyvíjí historicky něco zcela určitého, a to, co se tu vyvíjí, hraje pak ve skutečném dějinném vývoji velikou (*hlavní*) úlohu. Vzpomeňte si na slova, která jsem zde vyslovil na konci poslední přednášky. Řekl jsem: Lidé se musí rozhodnout být s to vidět čím dále, tím více i ve vnější dějinné skutečnosti zrození a smrt. Zrození skrze oplodnění novým duchovním zjevením. Smrt vším tím, co člověk tvoří... Neboť podstatnou věcí je ve věku duše vědomé to, že na fyzické úrovni nelze tvořit jinak, nežli s vědomím: Všechno, co konáme, je odsouzeno (*spěje*) k zániku. Smrt je přimíšena ke všemu, co konáme. Právě ty nej důležitější věci novější doby, týkající se fyzické úrovně, jsou smrtonosnými institucemi. A chyba nespočívá v tom, že tvoříme smrtonosné věci, ale v tom, že si nepřivádíme k vědomí, že jsou smrtonosné.

Ještě dnes, po první pětina věku duše vědomé, lidé říkají: Člověk se rodí a umírá. A není-liž pravda, vystřihají se toho (protože to pokládají za nesmyslné), aby říkali: Proč se vlastně člověk rodí, když přece zemře?! Je to zcela nesmyslné, jestliže se rodí! Není jej třeba rodit, když přece víme, že zemře! - Nuže, to lidé neříkají, že ano, protože na tomto poli vnější přírody nechávají pod tlakem přírody, která nás takto poučuje - platit zrození a smrt. V oblasti dějinného života nejsou lidé ještě tak daleko, aby i zde nechávali platit zrození a smrt. Všechno zde, co je zrozeno, má být absolutně dobré a mít způsobilost dalšího trvání na věčné časy. Ve věku duše vědomé si musí člověk vytvořit smysl pro to, že ve vnějším historickém dění žije zrození a smrt, a že když člověk něco zrodí, ať již je to dětská hračka nebo světová říše, zrodí to s vědomím, že to také jednou musí zemřít. A jestliže to nerodí s vědomím, že to jednou musí zemřít, činí něco nesmyslného. Činí totéž, co by činil, kdyby se domníval, že může zrodit malého potomka, který by měl nárok na pozemskou věčnost.

Toto se však, milí přátelé, musí usídlit do obsahu lidské duše ve věku duše vědomé. V řecko-latinském věku to člověk ještě nepotřeboval mít v duši, neboť tehdy se dějinný život sám konal ve zrození a smrti. Věci vznikaly a zanikaly samy od sebe. Ve věku duše vědomé to musí být člověk, jenž zrození a smrt vetkává do svého sociálního života. To je to, co musí být vetkáno do sociálního života: zrození a smrt. A člověk si v tomto věku duše vědomé může vydobýt smysl pro vetkávání zrození a smrti do sociálního života, protože za zcela určitých poměrů to bylo do jeho bytosti

vloženo v řecko-latinské kulturní epoše.

Nejdůležitějším časovým bodem osobního vývoje člověka uprostřed řecko-latinské doby byl asi tak začátek jeho třicátých let. To byla chvíle, kdy se jaksi setkávaly dvě síly, které působí v každém člověku. Není-liž pravda, člověk se rodí a umírá. Ale síly, které působí v symptomech zrození, ty působí v člověku po celou dobu od zrození až do smrti. Zrozením vystupují jen obzvláště charakteristicky do popředí. Zrození je jen jeden významný symptom, a ostatní symptomy, kdy tytéž síly působí po celý fyzický život, ty jsou méně významné. Právě tak začínají síly smrti působit hned při zrození. Když člověk umírá, vystupují jen obzvláště názorně do popředí. Vždy jsou tyto dva póly sil (síly zrození a síly smrti) přítomny v jakési, mohli bychom říci, rovnováze.

A nejvíce se držely v rovnováze v řecko-latinském věku asi tak na počátku třicátého roku lidského věku. Takže člověk vyvíjel až do počátku svých třicátých let citovost a potom skrze sebe sama rozum. Předtím totiž mohl dostávat rozum jen tím, že byl probouzen vyučováním, výchovou atd. Protože se to tak setkávalo (až do třicátého roku citovost, pak rozum), proto mluvíme ve věku řecko-latinském o duši citivé a duši rozumové. Ale nyní, ve věku duše vědomé, tomu tak není. Nyní věc končí před středem lidského života. Většina lidí, s nimiž se nyní setkáváte, zejména ve střední vrstvě, nezraje více nežli sotva do 27 let, pak jdou dále s tím, co se naučili... atd. atd. Na jednom vnějším prvku můžete velmi lehce vidět, co mám na mysli. Pomyslete jen, jak málo je lidí, kteří se dnes po 27. roce v nějakém oboru ještě podstatně změní. Nejvýše zestárnou fyzicky, zešediví, stanou se pošetilými (ne, to se nesmí říkat) - a podobně, že ano. Ale člověk chce dnes být do 27 let v podstatě hotov, dokončen. Pomyslete jen, že když se dnes někdo do 27 roků něčemu pořádnému naučil (vezměme nyní člověka z tak zvaného inteligentního nebo intelektuálního obyvatelstva), chce se pak také něčím stát. Neboť jestliže se něčemu naučil, chce to pak ve svém zbývajícím životě použít. Pomyslete, že byste dnes o nějakém inteligentním průměrném člověku předpokládali, že by se mohl stát takovým Faustem - to znamená studovat ne pouze jednu fakultu, ale čtyři fakulty, skutečně jednu po druhé až do svého 50 roku (nemyslím, že by musel jít zrovna na univerzitu, možná že jsou lepší prostředky než ty čtyři fakulty). Dále dnes studovat, že ano, dále se učit, zůstat člověkem schopným přeměny, to se dnes najde jen ve velmi vzácných případech. U Řeků to ještě bylo mnohem častější - alespoň u oné části obyvatelstva, která je nazývána intelektuální - z toho důvodu, protože vlákno jejich vývoje se nepřetrhlo na začátku třicátého roku (síly pocházející od zrození byly ještě velmi čilé). Pak se síly,

kteřé směřovaly k smrti, započaly setkávat s prvními. Byla tu uprostřed rovnováha. Nyní věc končí, nit se přetřává. Ve 27 letech chce většina lidí, jak se říká, být „hotovými lidmi“! A na konci třicátého roku by člověk mohl navázat na mládí a dále se učit od mládí, jen kdyby chtěl! Chtěl bych však vědět, kolik lidí dnes chce, kolik lidí chce uchopit to nejnntnější, co tu bude pro budoucnost pozemského lidstva: neustálé učení se, neustálé setrvávání v pohybu. A to nebude možné dosáhnout bez zájmu člověka o člověka, jež jsem právě líčil! Být s to láskyplně pohlížet na lidi, zajímat se o osobitost lidí, to je to, čeho se musí lidstvo zmocnit. A právě proto, že to lidstvo musí uchopit, je to již v současnosti tak málo přítomno. To, co jsem nyní řekl, osvětluje jednu důležitou skutečnost vnitřního duševního vývoje. Vlákno, které spojuje zrození se smrtí, trhá se asi tak mezi 26. a 27. rokem, a mezi 37. a 38. rokem... Je to ono desetiletí ve vývoji člověka, kdy síly zrození a smrti nechtějí dosti dobře na sebe navazovat. Rozpoložení, které člověk potřebuje, a které mohl ještě mít v době řecko-latinské, kdy ještě tyto síly splývaly, to se musí ve věku duše vědomé vyvinout tím, že dovede ve vnějším historickém životě pozorovat zrození a smrt. Zkrátka, naše pozorování vnějšího života se musí stát takovým, abychom odvážně, bez zbabělosti byli s to pohlížet na naše okolí tak, že si řekneme: Růst a vadnutí, to je to, co musí být ve veškerém životě způsobováno vědomě. Něco sociálního nelze budovat absolutně, na věčné časy.

Kdo buduje pro sociální sféru, ten musí mít odvahu budovat stále nové a nové. Nesmí se zastavit, protože to, co je vybudováno, stárne, vadne, musí odumřít, protože musí být budováno nové.

Mohli bychom tedy říci: Charakteristickým způsobem žilo v člověku zrození a smrt právě ve čtvrtém poatlantském věku, ve věku duše citivé a rozumové. Nepotřeboval je ještě zevně vidět. Zato musí opětně ve svém nitru vyvíjet něco jiného. To je, milí přátelé, velmi důležité, že vyvíjí opět něco jiného.

Pohleďte, je možno říci: Jestliže pozorujeme člověka schématicky takto (viz obr.): Čtvrté, řecko-latinské období, páté období... můžeme říci: Zrození a smrt spatřoval člověk vědomě v tomto čtvrtém období, když pohlížel do nitra svého člověka. Nyní musí zrození a smrt spatřovat zevně v dějinném životě a odtud je hledat i v nitru. Proto je tak nesmírně důležité, aby si člověk v tomto věku duše vědomé zjednal jasno o zrození a smrti v pravém smyslu, tj. ve smyslu opakovaných pozemských životů. Jinak nedospěje nikdy k tomu, aby si v historickém vývoji vydobyl porozumění pro zrození a smrt.

Ale právě tak, jako šly zrození a smrt z nitra navenek v lidském

nazírání, musí člověk opět vyvinout ve svém nitru v pátém poatlantském období něco, co v šestém období, jež tedy začíná ve třetím tisíciletí, půjde opět směrem navenek. A to, milí přátelé, je zlo. Zlo je vyvíjeno v nitru člověka v pátém poatlantském období. Musí zářit navenek a ve vnějším světě být prožíváno v šestém období - tak jako zrození a smrt v pátém. Zlo se má vnitřně vyvíjet v lidech.

Ano, pomyslete, jak nepříjemná je to pravda! Snad někdo řekne: To lze ještě přijmout, co je důležité ve čtvrtém poatlantském období: že se člověk zcela seznámí vnitřně se zrozením a smrtí, potom však že uchopí smrt a zrození kosmické, tak, jak jsem vám to vylíčil v „conceptio immaculata“ (*neposkvrněném početí*) a ve zmrtnýchvstání, v mystériu Golgoty. Proto stojí před lidstvem čtvrtého poatlantského období zrození a smrt Krista Ježíše, protože zrození a smrt byly obzvláště důležité ve čtvrtém poatlantském období.

Nyní, kdy se má Kristus opět objevit v éterickém těle, kdy má být opětně prožito mystérium Golgoty, bude mít zlo podobný význam, jako mělo zrození a smrt pro čtvrté poatlantské období. Ve čtvrtém poatlantském období rozvinul Kristus Ježíš svůj impuls pro pozemské lidstvo ze smrti. A smím říci: Z dokonané smrti vzniklo to, co do lidstva vplynulo. Tak bude na podkladě zla lidstvo pátého poatlantského období podivným paradoxním způsobem vedeno k obnově mystéria Golgoty. Skrze prožití zla bude umožněno, aby se Kristus mohl opět objevit, jako se objevil skrze smrt ve čtvrtém poatlantském období.

Abychom toto mohli nahlédnout, milí přátelé, musíme (tu a tam dali jsme již problesknout něčemu o mystériu zla) nyní trochu promluvit o mystériu zla v souvislosti s mystériem Golgoty. To bude ona nejbližší historická úvaha, že budeme mluvit o spojitosti mystéria zla s mystériem Golgoty.